

Evolving Patterns of Love Relationships Towards the 21st Century

Pafun Rachatasakul

PhD. Candidate, College of Interdisciplinary Studies, Thammasat University, Thailand

E-mail: pafunr@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-6534-2493>

Received 26/06/2024

Revised 06/07/2024

Accepted 05/08/2024

Abstract

Background and Aims: Love relationships evolve with socio-economic contexts, especially in neoliberal capitalism. This study analyzes the development of love relationship patterns from past to present in order to understand love relationships in 21st-century neoliberal capitalist society.

Methodology: This qualitative research uses documentary analysis, applying Lee's love styles theory and historical analysis.

Results: The study finds a significant increase in temporary (Ludus) and pragmatic (Pragma) relationships in the current era, reflecting the influence of individualism, consumerism, and digital technology. Meanwhile, building deep and lasting relationships (Storge) has become a major challenge in neoliberal capitalist society.

Conclusion: This study highlights the importance of understanding love relationships in today's society, especially the impact of neoliberal capitalism. The findings can support further research and may help develop policies to promote quality relationships in our complex society.

Keywords: Love Relationships; Neoliberal Capitalism; Lee's Love Styles; Historical Development; Contemporary Society

การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบความสัมพันธ์ความรัก สู่ศตวรรษที่ 21¹

พาฝัน รชตสกุล

นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

ภูมิหลังและวัตถุประสงค์: ความสัมพันธ์ความรักเป็นองค์ประกอบสำคัญในชีวิตมนุษย์ที่มีการเปลี่ยนแปลงตามบริบททางสังคมและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในยุคทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ที่ส่งผลกระทบต่อรูปแบบความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบความสัมพันธ์ความรักจากอดีตสู่ปัจจุบัน โดยเน้นบริบทของสังคมทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ในศตวรรษที่ 21

ระเบียบวิธีการวิจัย: การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิต่างๆ โดยประยุกต์ใช้ทฤษฎีรูปแบบความรักของลี (Lee's love styles) และการวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์เพื่อศึกษาพัฒนาการของความสัมพันธ์ความรักในแต่ละยุคสมัย

ผลการวิจัย: พบว่าในยุคปัจจุบัน ความสัมพันธ์แบบชั่วคราว (Ludus) และแบบใช้เหตุผล (Pragma) ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นจากอิทธิพลของปัจเจกนิยม บริโภคนิยม และเทคโนโลยีดิจิทัล ขณะที่การสร้างความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งและยั่งยืน (Storge) กลายเป็นความท้าทายสำคัญในสังคมทุนนิยมเสรีนิยมใหม่

สรุปผล: การศึกษานี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการทำความเข้าใจพลวัตของความสัมพันธ์ความรักในบริบทสังคมร่วมสมัย โดยเฉพาะผลกระทบของระบบทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาเชิงลึกต่อไป และอาจนำไปสู่การพัฒนากรอบนโยบายหรือแนวทางในการส่งเสริมความสัมพันธ์ที่มีคุณภาพในสังคมที่มีความซับซ้อนมากขึ้น

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์ความรัก; ทุนนิยมเสรีนิยมใหม่; ทฤษฎีรูปแบบความรักของลี; พัฒนาการทางประวัติศาสตร์; สังคมร่วมสมัย

บทนำ

ความสัมพันธ์ความรักเป็นแง่มุมสำคัญของชีวิตมนุษย์ ที่มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อความเป็นอยู่ที่ดีทางอารมณ์และความมั่นคงของปัจเจกบุคคล (Tan & Tay, 2022) แนวคิดที่ว่าคนแปลกหน้าสองคนถูกดึงดูดเข้าหากัน สร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดและอยู่เคียงคู่กันเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดเรื่องราวมากมาย สะท้อนผ่านสื่อหลากหลายรูปแบบ ตั้งแต่วรรณกรรม ศิลปะ ไปจนถึงสื่อสังคมออนไลน์และข่าวสาร ทำให้แทบเป็นไปไม่ได้ที่มนุษย์จะไม่เคยสัมผัสกับเรื่องราวความรักไม่ว่าทางใดทางหนึ่ง ทว่า แม้สิ่งที่ดูเหมือนเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นธรรมชาติและเป็นเรื่องส่วนตัวในความเป็นจริงแล้ว กลับเป็นปรากฏการณ์ที่เชื่อมโยงกับสังคมอย่างลึกซึ้ง ไม่เพียงแต่ในแง่ของความหมายและลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสังคมเศรษฐกิจ แต่ยังมีบทบาทสำคัญในการกำหนดโครงสร้างของชีวิตทางสังคมในหลายด้าน (Beall & Sternberg, 1995; Gottschall & Nordlund, 2006) ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงคิดว่าความสัมพันธ์ความรักจึงเป็นหัวข้อที่น่าสนใจและคู่ควรแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ “รัฐสวัสดิการกับค่าครองชีพ”

มีความพยายามทางวิชาการจากหลากหลายสาขาในการทำความเข้าใจความซับซ้อนของความสัมพันธ์ความรัก โดยในแต่ละสาขานำเสนอมุมมองที่แตกต่างกันไป สำหรับการศึกษา ผู้ศึกษามุ่งทำความเข้าใจพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ความรัก โดยเฉพาะในบริบทของทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ในศตวรรษที่ 21 โดยให้นิยาม "ความสัมพันธ์ความรัก" ว่าหมายถึงความสัมพันธ์ที่มีความผูกพันอย่างจริงจัง ครอบคลุมทั้งความสัมพันธ์โรแมนติกและความสัมพันธ์ที่เน้นการดูแลเอาใจใส่ โดยจะพิจารณาเฉพาะความสัมพันธ์ที่ผูกมัด (Committed Relationship) ตามโมเดลของ Knapp (1978)

เช่นเดียวกับบรรพสิ่งที่ดำรงอยู่ในสังคมทุนนิยมแบบเสรีนิยมใหม่ที่แม้แต่ชีวิตและตัวตนเป็นเพียงสินค้าอย่างหนึ่ง (Brown, 2015) ทุนนิยมได้เปลี่ยนความสัมพันธ์ความรักให้กลายเป็นความโรแมนติก (Romance) (Giddens, 1992; Bauman, 2003) กลายเป็นสินค้าอีกประเภทหนึ่งที่ต้องมีการจ่ายเพื่อแลกมา และในยุคทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ของศตวรรษที่ 21 ความสัมพันธ์ความรักก็กำลังเผชิญกับความท้าทายใหม่ ๆ อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน สื่อสังคมออนไลน์และแพลตฟอร์มหาคู่ออนไลน์เปลี่ยนแปลงพลวัตของการพบปะและการสร้างความสัมพันธ์ (Ansari & Klinenberg, 2015) บทความที่เผยแพร่ในเว็บไซต์ของนิตยสาร Lips ในหัวข้อ “รวมรูปแบบความสัมพันธ์ที่ตอบโจทย์คนยุคใหม่ในทุกมิติ ‘The Freedom of Love’” ระบุประเภทของความสัมพันธ์ในยุคปัจจุบันไว้ถึง 12 ประเภท เช่น แบบผิวเดียวเมียวเดียว แบบไม่ผิวเดียวเมียวเดียว แบบระยะไกล แบบชดเชย แบบเพื่อนร่วมประโยชน์ แบบชั่วคราวชั่วคราว แบบอยู่กินร่วมกัน แบบเป็นอิสระ แบบพึ่งพา เป็นต้น (Kuanpiputkul, 2022) รูปแบบความสัมพันธ์ที่หลากหลายเหล่านี้สะท้อนถึงความปรารถนาที่เพิ่มขึ้นในการแสวงหาเสรีภาพในการเลือกของปัจเจกชน แม้กระทั่งในการกำหนดความสัมพันธ์ แต่แม้ว่าการยอมรับวิธีการของลัทธิทุนนิยมแบบเสรีนิยมใหม่จะเปิดโอกาสให้ผู้คนมีทางเลือกมากขึ้น ทว่า ก็ได้ถ่วงขยายช่องว่างความเหลื่อมล้ำระหว่างผู้ที่มีโอกาสและผู้ขาดโอกาสให้กว้างยิ่งขึ้น (นพวรรณ เลิศธรรากุล, 2022) นอกจากนี้ ค่านิยมเกี่ยวกับการแต่งงานก็กำลังเปลี่ยนแปลงไป โดยคนรุ่นใหม่มีแนวโน้มที่จะชะลอการแต่งงานหรือเลือกที่จะไม่แต่งงานเลย เนื่องจากปัจจัยทางเศรษฐกิจและการให้ความสำคัญกับการพัฒนาตนเองมากขึ้น (JobThai, 2022)

เพื่อที่จะทำความเข้าใจลักษณะความสัมพันธ์ความรักในปัจจุบันได้อย่างถ่องแท้ ผู้ศึกษาเห็นว่าความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องย้อนกลับไปสำรวจพัฒนาการของลักษณะความสัมพันธ์ความรักในอดีต ดังนั้น การศึกษาจึงจะแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็นช่วงเวลาต่าง ๆ ตั้งแต่ยุคคลาสสิกจนถึงศตวรรษที่ 21 โดยพิจารณาบริบททางสังคมและเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์นี้จะช่วยให้เราเห็นพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ความรักผ่านกาลเวลา และเข้าใจว่าปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจมีอิทธิพลต่อรูปแบบและความหมายของความสัมพันธ์ความรักอย่างไร ผลการศึกษานี้จะช่วยให้เข้าใจความซับซ้อนและพลวัตของความสัมพันธ์ความรักในสังคมปัจจุบัน และอาจนำไปสู่การพัฒนานโยบายเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ที่มีคุณภาพในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้ศึกษาเชื่อเป็นอย่างยิ่งว่า การเข้าใจความสัมพันธ์ความรักในบริบทของสังคมร่วมสมัยจะช่วยให้เราสามารถรับมือกับความท้าทายใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในยุคทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ได้ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนและอธิบายการเปลี่ยนแปลงลักษณะของความสัมพันธ์ความรักสู่ความรักในโลกสมัยใหม่ในทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ในศตวรรษที่ 21 โดยมีคำถามการวิจัยคือ ลักษณะความสัมพันธ์

ความรักมีพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมอย่างไร และในโลกสมัยใหม่ภายใต้ทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ในศตวรรษที่ 21 ความสัมพันธ์ความรักมีลักษณะเป็นอย่างไร

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษานี้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีรูปแบบความสัมพันธ์ความรักของจอห์น Lee, (1977) ซึ่งแบ่งรูปแบบความรักออกเป็น 6 รูปแบบหลัก ได้แก่ Eros, Ludus, Storge, Pragma, Mania และ Agape เป็นกรอบในการวิเคราะห์และจำแนกลักษณะความสัมพันธ์ความรักที่มีความหลากหลายและเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา

Eros หรือความรักแบบสเนหา (Passionate Love) เป็นความรักที่เน้นความหลงใหล (Passion) ในการสร้างความเชื่อมโยงทางร่างกายและอารมณ์ที่แข็งแกร่งผ่านความสัมพันธ์ มักเริ่มต้นจากการพบกันแบบคนแปลกหน้าแต่กลับถูกชะตา กระตุ้นสัญชาตญาณให้รู้สึกตื่นเต้น หรือรู้สึกมีเคมีที่เข้ากัน ลักษณะเด่น คือความรู้สึกตื่นเต้นเร้าใจอย่างรุนแรง ความต้องการทางเพศที่เข้มข้น และความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะครอบครองอีกฝ่าย ความรักแบบนี้มักเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและรุนแรง แต่ก็อาจจางหายไปอย่างรวดเร็วเช่นกัน

ตัวอย่างที่ชัดเจนของความรักแบบ Eros ปรากฏในวรรณกรรมคลาสสิกอย่าง Romeo and Juliet ของ Shakespeare (1597/2011) ที่ตัวละครเอกตกหลุมรักกันอย่างรวดเร็วและรุนแรงจนนำไปสู่โศกนาฏกรรม หรือใน คู่กรรม (2512) โดย ทมยันตี ที่ได้รับการดัดแปลงเป็นละครและภาพยนตร์หลายครั้ง ความรักระหว่าง โกโบรี นายทหารญี่ปุ่น และ อังศุมาลิน สาวไทย ที่ถึงแม้จะมีความขัดแย้งทางวัฒนธรรมและอยู่ในสถานการณ์สงครามที่ตึงเครียดก็ยังเต็มไปด้วยความรู้สึกที่เข้มข้น เป็นต้น

Ludus หรือความรักแบบไม่ผูกมัด (Love As a Game) เป็นรูปแบบของความรักที่เน้นการเล่นเป็นหลัก และไม่มุ่งหวังไปที่ความสัมพันธ์ระยะยาวหรือการมีส่วนร่วมทางอารมณ์อย่างจริงจัง เน้นที่ความตื่นเต้นจากการตามล่ามากกว่าการสร้างความสัมพันธ์ที่มีความรับผิดชอบ

Storge หรือความรักฉันท์เพื่อน (Love as Friendship) เป็นความรักที่เติบโตขึ้นอย่างช้าๆ จากมิตรภาพ ขึ้นอยู่กับความสนใจที่คล้ายคลึงกัน และการอุทิศตนต่อกันมากกว่าความหลงใหล ต้องการความภักดี ความรับผิดชอบ หน้าที่ และการรักษาสีทาบอย่างร่วมกัน

Pragma หรือความรักแบบใช้เหตุและผล (Realistic Love) เป็นประเภทของความรักที่สร้างขึ้นจากพื้นฐานความเป็นจริง มุ่งเน้นไปที่ความเหมาะสมและการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ร่วมกันมากกว่าความรักโรแมนติกแบบหลงใหลลึกซึ้ง

Mania หรือความรักแบบลุ่มหลง (Obsessive Love) เป็นการผสมผสานระหว่างความรักแบบ Ludus และ Eros เกิดจากความต้องการให้ความรักและถูกรักอย่างเข้มข้น และปรารถนาที่จะให้คู่ครองได้รับความเคารพสูงสุด มักมีลักษณะของความบ้าคลั่ง การครอบงำจิตใจและนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ไม่แข็งแรง ควบคุมรุนแรง และอันตราย

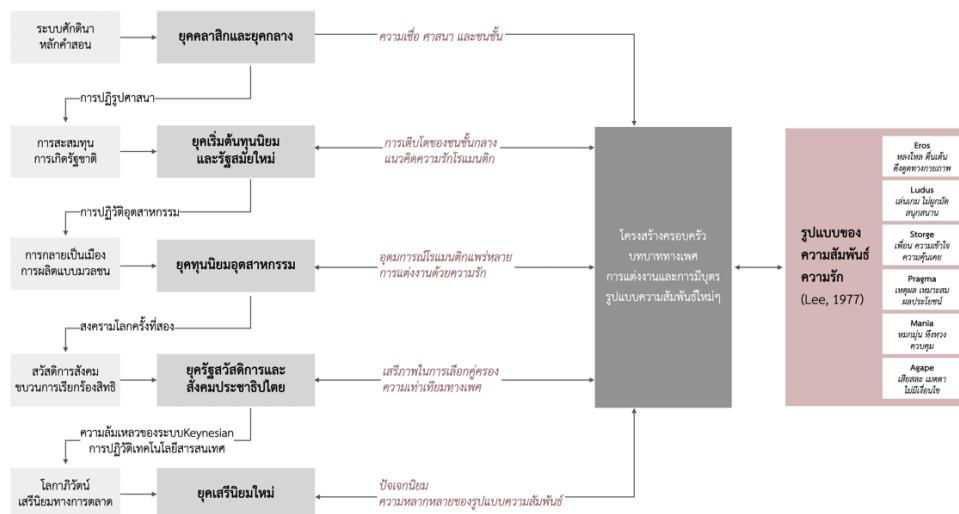
Agape หรือความรักแบบเสียสละ (Selfless Love) เป็นรูปแบบของความรักที่บริสุทธิ์ที่สุด เป็นความรักที่ไม่มีเงื่อนไข ความเมตตา และการไม่เห็นแก่ตัวอย่างไม่มีวันสิ้นสุด

บทความ "นันทาพรรณของความรัก" (วิทยา เศรษฐราชู, 2544) ได้วิเคราะห์พรรณนาความรักของนักปราชญ์ทั้งจากโลกตะวันตกและโลกตะวันออก ผ่านการแบ่งความรักเป็น 3 ระดับ คือ Agape ซึ่งเป็นความรักขั้นสูง กว้างที่สุด ในงานดังกล่าวสอดคล้องกับ Agape ของลี ตัวอย่าง ได้แก่ ความรักของนักบุญเปาโลที่แสดงออก

ผ่านคำสอนในคริสต์ศาสนา วิทยาอธิบายว่านักบุญเปาโลเน้นความรักที่ไม่มีเงื่อนไข เสียสละ และครอบคลุมถึงมนุษย์ทุกคน รวมถึงศัตรู ซึ่งสะท้อนลักษณะของ Agape ที่เป็นความรักในอุดมคติสูงสุด ในขณะที่ Philia ที่รองลงมา เอื้อให้เกิดความร่วมมือระหว่างมนุษย์ เทียบเคียงได้กับ Storge ของลี ที่เน้นความรักฉันท์เพื่อน ดังเช่นความรักที่ปรากฏในเรื่อง "เจ้าชายน้อย" ที่แสดงถึงมิตรภาพอันลึกซึ้งระหว่างตัวละคร ส่วน Eros ที่คับแคบที่สุดในงานของวิทยาหมายถึงความรักระหว่างหญิงชายเท่านั้น สอดคล้องกับ Eros ของลี ที่เน้นความรักแบบหลงใหล เช่นความรักที่ปรากฏในงานเขียนของชาร์ตอร์ ที่มักจบลงด้วยความผิดหวังและความว่างเปล่า เพราะมนุษย์มักต้องการสิ่งที่ขัดแย้งในตัวเอง ต้องการครอบครองอีกฝ่ายในฐานะเสรีชนแต่เมื่อถูกครอบครองก็ไม่ใช่ว่าเสรีชนอีกต่อไป สะท้อนมุมมองที่ว่าความรักแบบ Eros นั้นไม่ยั่งยืนและอาจนำมาซึ่งความทุกข์ อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาเห็นว่าทฤษฎีความรักของนักปราชญ์แต่ละท่านสะท้อนรูปแบบความรักที่หลากหลายในสัดส่วนที่แตกต่างกัน ความแตกต่างนี้เกิดจากหลายปัจจัย ตั้งแต่อิทธิพลของยุคสมัยโดยนักปราชญ์ในยุคกรีกโบราณ เช่น เพลโต มักเน้นความรักในอุดมคติที่เชื่อมโยงกับความงามและความดีสูงสุด ในขณะที่นักปราชญ์ในยุคสมัยใหม่ เช่น ชาร์ตอร์ มองความรักในแงุ่มที่ซับซ้อนและมีความขัดแย้งในตัวเองมากขึ้น บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่นักปราชญ์ตะวันตกให้ความสำคัญกับความรักแบบคู่รัก (Eros) มากกว่า ในขณะที่นักปราชญ์ตะวันออกอาจเน้นความรักในครอบครัว (Storge) หรือความรักต่อเพื่อนมนุษย์ (Philia) มากกว่า รวมถึงประสบการณ์ส่วนตัวในชีวิตของนักปราชญ์แต่ละท่านก็มีอิทธิพลต่อมุมมองเรื่องความรัก เช่น ชีวิตของโกลเล้งที่ผูกพันกับสุรา นารี และมีมิตรสหายซึ่งได้สะท้อนผ่านผลงาน พญามังกรโบราณที่เน้นหนักต่อความรักแบบ Eros และ Philia ผลการศึกษาช่วยสนับสนุนข้อเสนอที่ว่าความหมายและลักษณะของความสัมพันธ์ความรักไม่ได้มีลักษณะตายตัว หากแต่มีความยืดหยุ่นและผันแปรไปตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละช่วงเวลา

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษานี้ใช้กรอบแนวคิดการวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ โดยแบ่งการศึกษาพัฒนาการและการปรับเปลี่ยนลักษณะของความสัมพันธ์ความรักออกเป็น 5 ช่วงเวลา ได้แก่ ยุคคลาสสิกและยุคกลางรุ่งโรจน์ ยุคเริ่มแรกระบบทุนนิยมและรัฐสมัยใหม่ ยุคทุนนิยมอุตสาหกรรม ยุครัฐสวัสดิการ และสังคมประชาธิปไตย และยุคเสรีนิยมใหม่ ทั้งนี้ในแต่ละยุคสมัย การศึกษาจะวิเคราะห์ลักษณะความสัมพันธ์ความรักที่เปลี่ยนแปลงไปโดยใช้ทฤษฎีรูปแบบความรักของลี (Lee, 1977) เป็นกรอบหลักในการวิเคราะห์รูปแบบความสัมพันธ์ความรัก โดยพิจารณารูปแบบความรักทั้ง 6 ประเภท ได้แก่ Eros, Ludus, Storge, Pragma, Mania, และ Agape ร่วมกับการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในแต่ละยุคสมัยที่ส่งผลต่อรูปแบบความสัมพันธ์ความรัก และพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบความสัมพันธ์ความรักกับโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบความสัมพันธ์ความรักที่เกิดขึ้นภายใต้บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัยดังแสดงในภาพกรอบแนวคิดต่อไปนี้

ภาพที่ 1 ภาพกรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) โดยเน้นศึกษาในขอบเขตของสังคมตะวันตกเป็นหลัก ผ่านวิธีการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) จากการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ได้แก่ วิทยานิพนธ์ บทความวิชาการ หนังสือ บทความในวารสาร บทความในหนังสือพิมพ์ บทความออนไลน์ เนื้อหาจากสื่อสังคมออนไลน์ เช่น Twitter Facebook และฐานข้อมูลออนไลน์ เช่น JSTOR, Google Scholar, ProQuest, EBSCO, Web of Science, และ ThaiJO เป็นต้น โดยสำหรับการวิเคราะห์ภาพรวมทางประวัติศาสตร์จะใช้เอกสารทางประวัติศาสตร์และงานวิชาการที่วิเคราะห์ยุคต่างๆ ตั้งแต่ยุคคลาสสิกจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะงานที่ตีพิมพ์ในช่วง พ.ศ. 2503-2566 (ค.ศ. 1960-2023) เอกสารร่วมสมัยและงานวิชาการของแต่ละยุคสำหรับการวิเคราะห์แต่ละยุคสมัย และเอกสารและข้อมูลที่ตีพิมพ์ในช่วง 10 ปีล่าสุด พ.ศ. 2556-2566 (ค.ศ. 2013-2023) สำหรับการวิเคราะห์แนวโน้มและสถานการณ์ปัจจุบัน ผลการวิจัยจะถูกนำเสนอในรูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) ตามลำดับยุคสมัย โดยแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบความสัมพันธ์ความรัก และความเชื่อมโยงกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในแต่ละยุค

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์พัฒนาการของความสัมพันธ์ความรักตามกรอบแนวคิดเชิงประวัติศาสตร์และทฤษฎีรูปแบบความรักของลี แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญในแต่ละยุคสมัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ความสัมพันธ์ความรักในยุคคลาสสิกและยุคกลาง

ในยุคคลาสสิก (ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 8 ก่อนคริสตกาล - ค.ศ. 476) ความสัมพันธ์ความรักมีความหลากหลายและได้รับอิทธิพลอย่างมากจากบริบททางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจแบบทาสและการเมืองแบบนครรัฐ (polis) ในกรีก และจักรวรรดิโรมัน (Finley, 1999) ส่งผลให้ความสัมพันธ์ถูกกำหนดโดยสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจเป็นสำคัญ โครงสร้างทางสังคมแบบปิตาธิปไตยทำให้ความสัมพันธ์มีลักษณะไม่เท่า

เทียมระหว่างเพศ โดยผู้ชายมีอำนาจเหนือกว่าในการเลือกคู่และกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ ขณะที่ผู้หญิง คนจน และทาสมีข้อจำกัดมากกว่าในการแสดงออก (Garnsey & Saller, 2014; Hunt, 2018)

แม้ว่าใน "Symposium" งานของเพลโต (Plato, 2015) จะนำเสนอมุมมองเกี่ยวกับความรักที่หลากหลาย สะท้อนให้เห็นถึงการถกเถียงทางปรัชญาเกี่ยวกับธรรมชาติของความรักในสังคมกรีกโบราณ โดยเพลโตเน้นแนวคิดเรื่องความรักที่นำไปสู่การแสวงหาความงามและความดีสูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบความรักแบบ Agape ในขณะที่งานของอริสโตเติลในช่วงเวลาต่อมาให้ความสำคัญกับมิตรภาพ (Philia) และความรักที่ตั้งอยู่บนคุณธรรม ซึ่งใกล้เคียงกับรูปแบบความรักแบบ Storge แนวคิดเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการพัฒนาแนวคิดเรื่องความรักในยุคต่อมา แต่ก็จำกัดอยู่ในกลุ่มนักปรัชญาและชนชั้นปกครองซึ่งเป็นผู้ชายเป็นหลัก (Perry & Filippone, 2017)

ในขณะที่ในความเป็นจริงทางสังคมรูปแบบความรักที่โดดเด่นในยุคนี้คือ Eros และ Ludus ดังปรากฏในวรรณกรรมและตำนานกรีกโรมัน ความรักแบบ Eros ที่เน้นความหลงใหลและปรารถนาทางกายภาพ มักถูกนำเสนอผ่านเรื่องราวของเทพเจ้าและวีรบุรุษ สะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับและเชิดชูอารมณ์ความรู้สึกอันเข้มข้นในวัฒนธรรมกรีกโรมัน ตัวอย่างเช่น ในมหากาพย์ "อิลเลียด" ของโฮเมอร์ ความรักระหว่างปารีสและเฮเลนแสดงให้เห็นถึงพลังของ Eros ที่สามารถก่อให้เกิดสงครามใหญ่ได้ ในขณะที่ Ludus หรือความรักแบบเล่นๆ ก็เป็นที่แพร่หลายในสังคมชั้นสูง โดยเฉพาะในบริบทของงานเลี้ยงสังสรรค์และการพบปะทางสังคม ดังที่ปรากฏในบทกวีของโอวิดที่มักกล่าวถึงความสัมพันธ์แบบชั่วคราวและการเกี้ยวพาราสี โดยถูกพบมากในกลุ่มผู้ชายชนชั้นสูง แต่มักจำกัดอยู่ในรูปของความสัมพันธ์นอกสมรส เนื่องจากการแต่งงานส่วนใหญ่เกิดขึ้นด้วยเหตุผลทางการเมืองและผลประโยชน์ของตระกูลมากกว่าความรักส่วนตัว ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือการแต่งงานของจูเลียส ซีซาร์กับคาลเพอร์เนีย ที่นำไปเพื่อสร้างพันธมิตรทางการเมือง ในขณะที่ผู้หญิงถูกคาดหวังให้สงวนท่าทีมากกว่า (Garnsey & Saller, 2014; Pomeroy, 1995)

เมื่อเข้าสู่ยุคกลาง (ค.ศ. 476 - 1453) ระบบศักดินาสวามิภักดิ์ (Feudalism) และคริสต์ศาสนาเข้ามามีอิทธิพลอย่างมากต่อความสัมพันธ์ความรัก โดยเฉพาะในฝ่ายคาทอลิก การสมรสถูกยกระดับเป็นศีลศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องประกอบพิธีกรรมโดยบาทหลวงและถือเป็นการผูกมัดตลอดชีวิต (Bloch, 2014; Brundage, 1987) ความสัมพันธ์แบบ Agape ได้รับความสำคัญมากขึ้นอย่างมาก โดยเน้นการเสียสละและอุทิศตนโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน สอดคล้องกับคำสอนทางศาสนา (Witte, 1997) ด้วยการหมั้นหมายและการแต่งงานในยุคนี้ยังคงถูกจัดการโดยครอบครัว (Duby, 1994) แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ความรักจึงหาใช้อารมณ์ปรารถนาส่วนตัวแต่เป็นการเสียสละและการทำหน้าที่ต่อครอบครัวและสังคม การแต่งงานตามคำสั่งของพ่อแม่กลายเป็นการแสดงความกตัญญูและความรักต่อผู้มีพระคุณ (Heer, 2008) ส่งผลให้ Eros และ Ludus ถูกกดทับในที่สาธารณะ และถูกมองว่าเป็นบาป หากแสดงออกนอกกรอบของการแต่งงาน ตัวอย่างเช่น ในคำสอนของนักบุญออกัสตินที่เน้นย้ำถึงความสำคัญของการควบคุมตัณหาและการมุ่งสู่ความรักที่บริสุทธิ์ต่อพระเจ้า

การแต่งงานก็ยังคงเป็นเครื่องมือในการสร้างพันธมิตรและรักษาผลประโยชน์ทางการเมืองของตระกูล ความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศและชนชั้นยังคงดำรงอยู่ โดยผู้หญิงในยุคนี้มีสถานะเป็นสมบัติของสามีและครอบครัว (Duby, 1994) ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือการแต่งงานของเอลิซาเบธแห่งอากีแตนกับหลุยส์ที่ 7 แห่งฝรั่งเศส และต่อมากับเฮนรีที่ 2 แห่งอังกฤษ ซึ่งล้วนเป็นไปเพื่อการเมืองและดินแดน กล่าวคือ ความสัมพันธ์ความรักแบบ

Pragma เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญตั้งแต่ยุคคลาสสิกถึงยุคกลางรุ่งโรจน์ แต่เป็น Pragma ที่ปัจเจกไม่ได้เป็นผู้เลือก สะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างทางสังคมที่ให้ความสำคัญกับการรักษาและขยายอำนาจของตระกูล

อย่างไรก็ตาม ในช่วงปลายยุคกลาง เริ่มมีการให้ความสำคัญกับความรู้สึกส่วนตัวมากขึ้น โดยเฉพาะในวรรณกรรมเกี่ยวกับความรักแบบอัศวิน (courtly love) ที่เน้นการเทิดทูนสตรีผู้สูงศักดิ์ (Lady) และความรักที่ลึกซึ้งบริสุทธิ์ของอัศวิน (Krueger, 2000) จากวัฒนธรรมของชนชั้นสูงร่วมกับการเกิดขึ้นของมหาวิทยาลัยนับแต่ช่วงปลายยุคกลางที่ทำให้แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ความรักได้รับการหยิบยกขึ้นมาตีความใหม่ตามแนวอภิปรัชญาและศาสนาและถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงมุมมองเกี่ยวกับความรักในยุคต่อมา ตัวอย่างที่โดดเด่นคือเรื่องราวของแลนเซล็อตและกวีเนเวียร์ในตำนานอาเธอร์ นอกจากนี้ ยังพบลักษณะของ Mania หรือความรักแบบหมกมุ่นในวรรณกรรมประเภทนี้ด้วย

สรุปได้ว่า ยุคคลาสสิกและยุคกลางเป็นช่วงเวลาที่มีความสัมพันธ์ความรักถูกกำหนดโดยโครงสร้างทางสังคมและศาสนาเป็นสำคัญ แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงทางความคิดเกิดขึ้นบ้าง แต่อิทธิพลของสถาบันครอบครัวและศาสนายังคงมีบทบาทสำคัญในการกำหนดรูปแบบและลักษณะของความสัมพันธ์ความรักในยุคนี้อยู่

2. ความสัมพันธ์ความรักในยุคเริ่มแรกระบบทุนนิยมและรัฐสมัยใหม่

การเกิดขึ้นของระบบทุนนิยมในยุคเริ่มแรกและรัฐสมัยใหม่มีรากฐานมาจากการเปลี่ยนแปลงสำคัญในช่วงปลายยุคกลาง ซึ่งเป็นช่วงที่สังคมยุโรปเผชิญกับความท้าทายหลายประการ เริ่มจากภาวะอดอยากครั้งใหญ่ (Great Famine) ตามมาด้วยการระบาดของกาฬโรค (Black Death) ที่คร่าชีวิตผู้คนไปจำนวนมาก ร่วมกับความขัดแย้งและสงครามกลางเมืองที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง นำไปสู่การตั้งคำถามต่อคุณค่าและความหมายของชีวิตที่ปราศทางและแสนสั้น (Wood, 2002) เมื่อประกอบกับการเติบโตของภาคการค้าก็นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ทางเศรษฐกิจและสังคม เกิดแนวคิดมนุษยนิยมที่ให้ความสำคัญกับศักยภาพและศักดิ์ศรีของมนุษย์ ผู้คนหันมาสนใจโลกปัจจุบันและการพัฒนาตนเองมากกว่าการพึ่งพาสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือรอคอยชีวิตหลังความตาย (King, 2003) ชนชั้นกลาง ซึ่งประกอบด้วยพ่อค้าและนายทุน เริ่มมีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับชนชั้นสูงแบบดั้งเดิม แนวคิดปัจเจกนิยมทางเศรษฐกิจที่เน้นการลงทุนเพื่อสะสมกำไรกลายเป็นแรงขับเคลื่อนหลัก ส่งผลให้เกิดอาชีพใหม่ๆ และความสัมพันธ์ในการผลิตเริ่มเปลี่ยนจากระบบอุปถัมภ์เป็นระบบค่าจ้าง โดยเฉพาะในเขตเมืองที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว (Lopez, 1971) การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อรูปแบบความสัมพันธ์ความรักและโครงสร้างครอบครัว

แม้ว่าการแต่งงานจะยังคงอยู่ภายใต้กรอบประเพณีที่ครอบครัวและสังคมเป็นผู้กำหนด ทั้งยังจำเป็นต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้ปกครองและต้องประกอบพิธีกรรมตามหลักศาสนาเป็นส่วนใหญ่ (Duby, 1994) แต่ในขณะที่ยุคก่อนหน้า Pragma มักเป็นไปเพื่อรักษาหรือเพิ่มพูนอำนาจทางการเมืองและที่ดิน ในยุคนี้อิทธิพลทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างการสร้างพันธมิตรทางธุรกิจและยกระดับสถานะเริ่มมีบทบาทมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มพ่อค้าและชนชั้นกลาง การแต่งงานข้ามชนชั้นจึงถูกพบได้บ่อยขึ้นนับแต่ปลายยุคกลางเป็นต้นมา (Wiesner-Hanks, 2019; Herlihy, 1985) การเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านจากสังคมศักดินาสู่สังคมทุนนิยมในระยะเริ่มแรก

นอกจากนี้ Ludus หรือความสัมพันธ์แบบไม่ผูกมัดก็กลับมาได้รับการยอมรับมากขึ้นในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีอิสระทางความคิดจากแนวคิดมนุษยนิยมและปัจเจกนิยม โดยเฉพาะในเมืองที่เศรษฐกิจเติบโตอย่างรวดเร็ว ผู้คนมี

โอกาสพบปะกับคนแปลกหน้ามากขึ้น เอื้อต่อการเกิดความสัมพันธ์ฉาบฉวย แม้จะยังขัดแย้งกับบรรทัดฐานทางศีลธรรมดั้งเดิมและเป็นที่ถกเถียงอยู่มาก (Brundage, 1987) แต่ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญจากยุคกลางที่ความสัมพันธ์นอกสมรสถูกประณามอย่างรุนแรง

การปฏิรูปศาสนาในยุโรปก็มีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงมุมมองเกี่ยวกับการแต่งงานและความสัมพันธ์ทางเพศ (Witte, 1997) เปิดโอกาสให้มีการตีความและปฏิบัติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ความรักที่หลากหลายมากขึ้น Agape หรือความรักแบบเสียสละ ยังคงมีอิทธิพลอยู่ โดยเฉพาะในบริบทของครอบครัวและศาสนา แต่ความหมายได้ถูกปรับเปลี่ยนจากการอุทิศตนเพื่อพระเจ้าเพียงอย่างเดียว มาเป็นการเสียสละเพื่อครอบครัวและคู่ครองมากขึ้น (Wiesner-Hanks, 2019)

ในขณะที่ Eros หรือความรักที่เน้นความหลงใหล ได้รับการฟื้นฟูและยอมรับมากขึ้นในยุคนี้ แตกต่างจากยุคกลางที่มองว่าความปรารถนาทางเพศเป็นบาป การฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) ซึ่งเป็นขบวนการทางวัฒนธรรมที่สำคัญในยุคนี้ นำมาซึ่งการฟื้นฟูวัฒนธรรมกรีก-โรมัน ร่วมกับอุดมการณ์ความรักแบบอัศวินยุคกลาง (Courtly Love) จากปลายยุคกลางกลับมาเฟื่องฟูอีกครั้งผ่านตัวละครในวรรณกรรม เมื่อผสมผสานเข้ากับอุดมคติความรักที่บริสุทธิ์อย่าง Agape ทำให้แนวคิดความรักโรแมนติกได้เริ่มก่อร่างสร้างตัวอย่างแข็งแกร่ง ประกอบกับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ทำให้ผู้คนมองร่างกายและความรู้สึกตามธรรมชาติมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดเนโอแพลโทนิซึมที่ยกระดับความงามทางกายภาพเป็นประตูสู่ความจริงทางจิตวิญญาณ (Perry et al., 2016) อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ความรักแบบนี้ยังคงถูกมองว่าเป็นอุดมคติมากกว่าความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน

ส่วน Storge หรือความรักฉันทน์เพื่อน เริ่มได้รับความสนใจมากขึ้นในหมู่ปัญญาชนและชนชั้นกลาง มีการเน้นย้ำความสำคัญของมิตรภาพและความเข้าใจระหว่างคู่สมรสมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดการแต่งงานแบบคู่ชีวิต (companionate marriage) ที่เริ่มก่อตัวขึ้นในยุคนี้ แม้จะยังไม่แพร่หลายนัก (Coontz, 2006)

การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบความสัมพันธ์ความรักเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านทางสังคมและวัฒนธรรม จากสังคมที่ถูกครอบงำโดยศาสนาและระบบศักดินาในยุคกลาง สู่สังคมที่เน้นปัจเจกนิยมและเหตุผลนิยมมากขึ้นในยุคเริ่มแรกของระบบทุนนิยมและรัฐสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างฉับพลันหรือสมบูรณ์ ด้วยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ศีลธรรม และกรอบบรรทัดฐานสังคมอันเหนียวแน่นที่ผู้หญิงต้องอยู่ใต้อำนาจของผู้ชาย รวมทั้งยังไม่มีกรอบกฎหมายครอบครัวและการหย่าร้างในวงกว้าง แต่เป็นกระบวนการที่ค่อย ๆ เกิดขึ้นและมีความซับซ้อน โดยรูปแบบความสัมพันธ์ความรักแบบเก่าและใหม่ที่ผสมปนเปกันอยู่ในสังคม

3. ความสัมพันธ์ความรักในยุคทุนนิยมอุตสาหกรรม

การปฏิวัติอุตสาหกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 19 นอกจากจะสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาลแล้ว ก็ยังสร้างผลกระทบที่รุนแรงต่อสังคมและรูปแบบวิถีชีวิต การย้ายถิ่นฐานเข้าสู่เมืองจนเกิดการกลายเป็นเมือง (Urbanization) ร่วมกับการเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมจากการผลิตแบบมวลชน (Mass Production) ทำให้ผู้คนมีอิสระจากครอบครัวมากขึ้น (Thompson, 1963) ทุนนิยมอุตสาหกรรมยังได้สร้างโอกาสให้ผู้หญิงจำนวนมากก้าวเข้าสู่ตลาดแรงงาน โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมสิ่งทอ การทำงานนอกบ้านของผู้หญิงเริ่มท้าทายบทบาททางเพศแบบดั้งเดิม ทำให้มีอิสระทางการเงินและอำนาจต่อรองที่มากขึ้นบ้าง แม้จะต้องเผชิญกับสภาพการทำงานที่ยากลำบากและค่าจ้างที่ต่ำกว่าผู้ชาย (Pinchbeck, 1930) ส่งผลต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ภายในครอบครัวและรูปแบบความสัมพันธ์ความรัก ผู้หญิงที่มีรายได้เป็นของตนเองเริ่มมีอำนาจต่อรองในการเลือกคู่ครองและกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์มากขึ้น แม้จะยังไม่เท่าเทียมกับผู้ชายอย่างสมบูรณ์

เมื่อเปรียบเทียบกับความรักแบบอัสวิน *Courtly love* ในยุคก่อนหน้าซึ่งก็เน้นความหลงใหลเช่นกัน แต่มักเป็นความรักที่ห่างไกลและไม่สมหวัง ความสัมพันธ์แบบ *Eros* ในยุคนี้ถูกปรับเปลี่ยนไปอย่างชัดเจนด้วยบริบทของสังคมเมืองที่เอื้อให้ผู้คนแสดงออกทางความรู้สึกและความปรารถนาได้อย่างเปิดเผยมากขึ้น ประกอบกับแนวคิดเรื่องความรักแบบโรแมนติกที่มีลักษณะที่เป็นจริงและเข้าถึงได้มากกว่าได้เริ่มแพร่หลายอย่างรวดเร็วขึ้นผ่านสื่อและตลาด ในขณะที่ *Agape* หรือความรักแบบเสียสละ ก็ยังคงมีอิทธิพลอยู่ในบริบทของครอบครัว ศาสนา รวมไปถึงคู่ครองในฐานะส่วนหนึ่งของความรักแบบโรแมนติกด้วย แม้ข้อจำกัดทางเศรษฐกิจและสังคมจะยังคงดำรงอยู่ แต่การแต่งงานด้วยความรักก็กลายเป็นภาพฝันที่คนหนุ่มสาวปรารถนาอย่างยิ่ง (Lystra, 1989) ทว่าผ่านกรอบคิดแบบวัตถุนิยมวิภาษวิธี จะเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกิดขึ้นภายใต้กระบวนการครอบงำทางอุดมการณ์และการขูดรีดแรงงานของระบบทุนนิยม ลัทธิบริโภคนิยมซึ่งค่อย ๆ หยั่งรากเพื่อเติบโตควบคู่ไปกับอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการกำหนดความหมายและรูปแบบการแสดงออกของความสัมพันธ์ความรักอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ภายใต้ระบบคุณค่าดังกล่าว ความรักโรแมนติกจึงได้รับการผลิตซ้ำและบริโภคนิยมมาเป็นมาอย่างต่อเนื่องต่าง ๆ ทั้งในแง่ของการปลูกฝังอารมณ์ปรารถนาและการสร้างภาพลักษณ์ในอุดมคติ เพื่อเบี่ยงเบนผู้คนจากความจริงอันขมขื่น

ในยุควิกตอเรียน (ค.ศ. 1837-1901) เกิดแนวคิดเรื่องการสร้างครอบครัวที่มีสามี-ภรรยาเป็นคู่ชีวิตที่เน้นความรักและความเข้าใจระหว่างคู่สมรสมากขึ้น ความสัมพันธ์แบบ *Storge* และ *Pragma* ที่ปัจเจกเป็นผู้เลือกเองเริ่มมีบทบาทสำคัญในการกำหนดรูปแบบชีวิตคู่ของชนชั้นกลาง สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครอบครัวและค่านิยมทางสังคม อย่างไรก็ตาม แนวคิดนี้ยังคงอยู่ภายใต้กรอบของการแบ่งบทบาทหน้าที่ระหว่างเพศอย่างชัดเจน โดยผู้ชายเป็นผู้นำครอบครัวและผู้หญิงเป็นแม่บ้านที่คอยดูแลบ้านและลูก

กระนั้น บรรทัดฐานแบบวิกตอเรียเหล่านี้เริ่มถูกท้าทายมากขึ้นโดยขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรีในยุคแรกเริ่ม (Evans, 2013) อันเป็นไปพร้อม ๆ กับการเติบโตของบรรทัดฐานความรักแบบโรแมนติกที่เน้นความรู้สึกของคู่รักมากกว่าบรรทัดฐานของสังคมแบบเก่า (Lystra, 1989) และการเกิดขึ้นของสงครามโลกครั้งที่ 1 ที่ได้ส่งผลกระทบที่สำคัญในแง่ของความสัมพันธ์ความรักและการแต่งงาน อย่างน้อย 2 ประการ ประการแรก เนื่องจากการตายของผู้ชายจำนวนมากในสงคราม ทำให้เกิดปรากฏการณ์ผู้หญิงส่วนเกิน (*surplus women*) ผู้หญิงจำนวนมากที่ไม่มีคู่และไม่สามารถแต่งงานมีครอบครัวได้ ต้องออกมาทำงานนอกบ้านเลี้ยงตนเองมากขึ้น อันส่งผลต่ออัตลักษณ์และบทบาททางเพศในสังคม (Nicholson, 2008) อีกประการคือ การเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานทางเพศโดยเฉพาะในหมู่คนรุ่นใหม่ที่ต้องการมีอิสระทางเพศมากขึ้น มีทัศนคติที่เปิดกว้างต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน การหย่าร้าง และการใช้ชีวิตโดยไม่จดทะเบียนสมรส ทำให้ความสัมพันธ์แบบ *Ludus* ได้รับการยอมรับมากขึ้น (Lystra, 1989) ต่อสู้กับกระแสอนุรักษ์นิยมหลังสงครามที่พยายามผลักดันให้ผู้หญิงกลับไปอยู่บ้านและทำหน้าที่ภรรยาและแม่เพื่อครอบครัวและครอบครัวอันเป็นรากฐานของชาติที่สูญเสียไปจากสงคราม (Kent, 1993) การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบความสัมพันธ์ความรักในยุคทุนนิยมอุตสาหกรรมสะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งภายในที่เกิดขึ้นในสังคม ระหว่างกระแสปัจเจกนิยมและแนวคิดโรแมนติกที่เน้นการปลดปล่อยความปรารถนาส่วนบุคคลกับความจำเป็นทางวัตถุที่ต้องผูกมัดพึ่งพิงครอบครัวในฐานะหน่วยเศรษฐกิจพื้นฐาน ทั้งยังคงถูกครอบงำด้วย

อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ที่เอื้อให้ผู้ชายมีอำนาจเหนือกว่าทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม อย่างไรก็ตาม กระแสความคิดใหม่ ๆ และสิทธิในการเลือกคู่ด้วยตนเองที่ทวีความสำคัญขึ้นเรื่อยๆ ก็เริ่มบ่อนเซาะรากฐานของระบบครอบครัวแบบเดิม ความขัดแย้งที่รุนแรงระหว่างอุดมคตินี้กับความเป็นจริงจึงเป็นพลังสำคัญที่หล่อหลอมความสัมพันธ์ความรักในยุคถัดไป

4. ความสัมพันธ์ความรักในยุครัฐสวัสดิการและสังคมประชาธิปไตย

ยุครัฐสวัสดิการและสังคมประชาธิปไตย (ค.ศ. 1945-1980) เป็นช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญในรูปแบบความสัมพันธ์ความรัก อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ความสัมพันธ์แบบ Eros ผ่านแนวคิดโรแมนติคยังคงได้รับความนิยม แต่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้สอดคล้องกับบริบทสังคมในยุครัฐสวัสดิการ โดยผสมผสานความหลงใหลกับมิตรภาพและการใช้ชีวิตร่วมกัน การเติบโตของอุตสาหกรรมบันเทิงและสื่อมวลชนมีส่วนสำคัญในการผลิตซ้ำและเผยแพร่ภาพลักษณ์ของความสัมพันธ์ความรักโรแมนติคในรูปแบบใหม่นี้ ตัวอย่างเช่น ภาพยนตร์ฮอลลีวูดในยุค 1950-1960 มักนำเสนอเรื่องราวความรักที่เริ่มต้นด้วยความหลงใหล แต่จบลงด้วยการแต่งงานและการสร้างครอบครัว สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่าง Eros กับ Storge และ Pragma

การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นผลมาจากการเติบโตทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของรัฐสวัสดิการ ซึ่งทำให้ผู้คนมีความมั่นคงในชีวิตมากขึ้น แบ่งเบาภาระจากครอบครัวของคู่สมรสให้สามารถแสวงหาความสุขส่วนตัวได้มากกว่าเดิม นอกจากนี้ การที่ผู้หญิงเริ่มมีอิสระทางเศรษฐกิจมากขึ้นจากการเข้าสู่ตลาดแรงงานสืบเนื่องมาจากยุคก่อนหน้า และการขยายโอกาสทางการศึกษา ทำให้อำนาจต่อรองในการเลือกคู่ครองและกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์มากขึ้นเรื่อย ๆ (Pinchbeck, 1930; Evans, 2013) การหย่าร้างเริ่มเป็นที่ยอมรับมากขึ้น หลายประเทศมีการปรับปรุงกฎหมายหย่าร้างให้เท่าเทียมและเป็นธรรมขึ้น เช่น การหย่าด้วยความยินยอมโดยไม่ต้องพิสูจน์ความผิด (Glendon, 1989) ในขณะเดียวกัน ความสัมพันธ์แบบ Storge ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างมาก ผ่านแนวคิดเรื่องการแต่งงานแบบคู่ชีวิตที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายขึ้นมาก สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับคุณภาพของความสัมพันธ์มากกว่าการรักษาสถาบันครอบครัวตามประเพณี

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงก็นำมาซึ่งความท้าทายใหม่ เช่น ความคาดหวังที่สูงขึ้นต่อคู่ครองในการตอบสนองความต้องการทางอารมณ์และมีความสุขส่วนตัว อีกทั้งการแต่งงานและความสัมพันธ์ครอบครัวในยุคสมัยนี้ก็ยังไม่ได้หลุดพ้นไปจากบรรทัดฐานแบบชายเป็นใหญ่ที่แบ่งบทบาททางเพศค่อนข้างชัดเจน งานบ้านและการเลี้ยงดูบุตรยังเป็นหน้าที่หลักของผู้หญิง และทัศนคติที่มองว่าผู้ชายควรเป็นเสาหลักของครอบครัว ต้องมีรายได้สูงกว่าผู้หญิงก็ยังคงดำรงอยู่ เพียงแต่ไม่เข้มงวดเท่ายุคก่อน (May, 2008) ความขัดแย้งระหว่างอุดมคติของความสัมพันธ์ความรักกับความเป็นจริงทางสังคมในยุครัฐสวัสดิการเป็นหนึ่งในแรงผลักดันที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรีและการปฏิวัติทางเพศในทศวรรษ 1960-1970 กลุ่มเฟมินิสต์เรียกร้องให้ผู้หญิงมีอิสระและอำนาจในการกำหนดชีวิตของตนเอง ปลดปล่อยจากการกดขี่ทางเพศในสังคมชายเป็นใหญ่ ทั้งในด้านเพศวิถี ความรัก การแต่งงาน และอัตลักษณ์ทางเพศ (Gerhard, 2001) นำไปสู่การปฏิรูปกฎหมายครอบครัวและความสัมพันธ์ทางเพศ เช่น การผลักดันกฎหมายต่อต้านการข่มขืนในชีวิตสมรส การรับรองสิทธิในการทำแท้ง และการต่อต้านการเลือกปฏิบัติทางเพศในที่ทำงาน

ควบคู่ไปกับการพัฒนาทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะยุคคอมพิวเตอร์รับประทันในทศวรรษ 1960 ซึ่งมีผลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมทางเพศ โดยเฉพาะการแยกเรื่องเพศสัมพันธ์จากการสืบพันธุ์ (Freedman & Isaacs, 1993)

ผลจากการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้นำไปสู่การยอมรับรูปแบบความสัมพันธ์ที่หลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะความสัมพันธ์แบบ Ludus ที่กลับมาได้รับการยอมรับในกลุ่มคนหนุ่มสาว เกิดวัฒนธรรมย่อยที่ทำทาบบรรทัดฐานทางเพศแบบเดิม เช่น กลุ่มฮิปปี้ที่สนับสนุนแนวคิดเรื่อง Free Love และการทดลองรูปแบบความสัมพันธ์ใหม่ๆ เช่น การอยู่ร่วมกันโดยไม่แต่งงาน (Allyn, 2016) แม้ว่าคนที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จะเป็นเพียงส่วนน้อยในสังคม แต่ก็มีอิทธิพลอย่างมาก ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงกฎหมายและบรรทัดฐานทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับเพศและความสัมพันธ์ (Glendon, 1989) และเปิดทางให้เกิดการยอมรับความหลากหลายของรูปแบบความสัมพันธ์มากขึ้นในสังคม ทว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็ไม่ได้มีผลดีเพียงอย่างเดียว เกิดความวิตกกังวลเกี่ยวกับการตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ อย่างการระบาดของโรคเอดส์ในทศวรรษ 1980 ซึ่งนำไปสู่การถกเถียงการตั้งคำถามและทบทวนเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศ จนเกิดการรณรงค์เรื่องเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยและการตระหนักถึงความรับผิดชอบในความสัมพันธ์ทางเพศมากขึ้น รวมทั้งเรื่องการศึกษาเพศศึกษาในโรงเรียนและการเข้าถึงบริการคุมกำเนิดสำหรับวัยรุ่น นอกจากนี้ ยังมีการวิพากษ์วิจารณ์ว่าการปลดปล่อยทางเพศอาจนำไปสู่การลดทอนคุณค่าของความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งและยั่งยืน โดยเฉพาะในกลุ่มอนุรักษ์นิยมที่มองว่าการยอมรับ Ludus มากขึ้นเป็นภัยคุกคามต่อสถาบันครอบครัวและศีลธรรมทางเพศแบบดั้งเดิม

ส่วนความสัมพันธ์แบบ Agape หรือความรักแบบเสียสละ แม้จะยังคงได้รับการยกย่องในเชิงอุดมคติ แต่ในทางปฏิบัติกลับมีบทบาทลดลงในคูรักร อันเห็นได้จากการเพิ่มขึ้นของอัตราการหย่าร้างและความไม่มั่นคงในความสัมพันธ์ การเติบโตทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของโอกาสทางการศึกษาและอาชีพ ทำให้ผู้คนมีทางเลือกในชีวิตมากขึ้น และมีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญกับความพึงพอใจส่วนตัวมากกว่าการเสียสละเพื่อผู้อื่นหรือสังคม (Giddens, 1992) แต่ในทางกลับกัน การที่รัฐเข้ามามีบทบาทในการจัดสวัสดิการและการดูแลทางสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะการสนับสนุนนโยบายที่ให้ความสำคัญกับการดูแลเด็กและครอบครัว ก็ทำให้ Agape ยังคงมีอิทธิพลอยู่ในบริบทของความสัมพันธ์ครอบครัว โดยเฉพาะในความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก (Lewis, 1992)

เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ความรักรูปแบบอื่น ๆ ความสัมพันธ์ความรักแบบ Pragma ก็มีการปรับเปลี่ยนไปในขณะที่ยุคก่อน ๆ เหตุผลของ Pragma มักเกี่ยวข้องกับการแต่งงานเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือสถานะทางสังคมโดยตรง โดยปัจเจกไม่ได้เป็นผู้เลือกเองแต่เป็นสังคมและครอบครัว แต่ในยุครัฐสวัสดิการ Pragma มักแสดงออกในรูปแบบของการเลือกคู่ครองที่มีพื้นฐานทางการศึกษา อาชีพ หรือรสนิยมที่ใกล้เคียงกัน และเป็นการเลือกโดยคนในความสัมพันธ์เองมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับความเข้ากันได้ในระยะยาวมากกว่าผลประโยชน์ทางวัตถุเพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตาม Pragma ในยุคนี้ก็ยังคงสะท้อนถึงความไม่เท่าเทียมทางเพศและชนชั้นที่ยังคงดำรงอยู่ในสังคม แม้ว่าผู้หญิงจะมีโอกาสทางการศึกษาและการทำงานมากขึ้น แต่ความคาดหวังทางสังคมที่ว่าผู้ชายควรเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจในครอบครัวยังคงมีอิทธิพลอยู่ ทำให้ผู้หญิงจำนวนมากยังคงมองหาคู่ครองที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดีกว่าหรือเทียบเท่าตนเอง (May, 2008) อีกทั้งการขยายตัวของรัฐสวัสดิการยังส่งผลให้เกิดการพิจารณาปัจจัยใหม่ๆ ในการเลือกคู่ครองแบบ Pragma เช่น การ

พิจารณาถึงสิทธิประโยชน์ทางสวัสดิการที่จะได้รับการแต่งงาน หรือการเลือกคู่ครองที่มีอาชีพที่มั่นคงและมีสวัสดิการดี เป็นต้น

กล่าวได้ว่า ยุครัฐสวัสดิการและสังคมประชาธิปไตยจึงเป็นช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญในแต่ละรูปแบบของความสัมพันธ์ความรัก ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยหลายประการ ทั้งการเติบโตทางเศรษฐกิจ การขยายตัวของรัฐสวัสดิการ การพัฒนาเทคโนโลยีการคมนาคม การเคลื่อนไหวทางสังคมต่างๆ โดยเฉพาะขบวนการสิทธิสตรีและการปฏิวัติทางเพศ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวและความสัมพันธ์ทางเพศ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ก็นำมาซึ่งความท้าทายใหม่ ๆ ด้วยเช่นกัน

5. ความสัมพันธ์ความรักในยุคเสรีนิยมใหม่

ตั้งแต่ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา กระแสโลกาภิวัตน์และนโยบายเสรีนิยมใหม่ได้ส่งผลกระทบอย่างมากต่อทุกมิติของชีวิต รวมถึงรูปแบบความสัมพันธ์ความรัก เมื่อมองผ่านแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นสมัยใหม่ของ Giddens (1992) ความสัมพันธ์ความรักในยุคเสรีนิยมใหม่มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา การพัฒนาของเทคโนโลยีการสื่อสารและการเชื่อมโยงกันของโลกผ่านอินเทอร์เน็ตทำให้คู่รักสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ตลอดเวลา แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องเผชิญกับความซับซ้อนและความกดดันที่มากจากการดำเนินชีวิตในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้วยเช่นกัน อีกทั้งการแข่งขันที่เพิ่มขึ้นในตลาดโลกและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการจ้างงาน ทำให้เกิดความไม่มั่นคงในอาชีพการงานมากขึ้น รวมถึงการเชื่อมโยงระหว่างการบริโภคกับฐานะทางสังคม และการสร้างอัตลักษณ์ ได้สร้างแรงกดดันให้ปัจเจกต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอดและการยอมรับมากขึ้น เหตุการณ์อย่างวิกฤตการเงินโลกในปี 2008 ยิ่งตอกย้ำความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้คนรุ่นใหม่เผชิญกับความท้าทายในการสร้างความมั่นคงทางการเงินและการวางแผนอนาคต

ในบริบทนี้ ความสัมพันธ์แบบ Pragma จึงได้รับความนิยมมากขึ้น ผู้คนมีแนวโน้มที่จะพิจารณาปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมในการเลือกคู่ครองมากขึ้น การเลือกคู่กลายเป็นการลงทุนเพื่อเพิ่มโอกาสความสำเร็จในชีวิต การปันปันใดทางสังคม รวมถึงสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตในระยะยาว (Becker, 1993) แนวคิดเรื่องสังคมความเสี่ยง (Risk Society) ของ Beck (1992) สามารถอธิบายประเด็นนี้ได้เป็นอย่างดี เมื่อปัจเจกชนต้องเผชิญกับสถานะความไม่แน่นอนและความเสี่ยงในทุกมิติของชีวิต การตัดสินใจจึงมักถูกพิจารณาในแง่ของการจัดการความเสี่ยงและการสร้างความมั่นคง อีกทั้งปัจเจกชนยังถูกคาดหวังให้จัดการชีวิตของตนเองเสมือนเป็นธุรกิจ รวมถึงการเลือกคู่ครองที่จะช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับตนเอง ตามตัวตนแบบผู้ประกอบการ (Entrepreneurial Self) ที่ Bröckling (2016) เสนอไว้

แม้ความรักแบบโรแมนติกที่มีพื้นฐานมาจาก Eros จะยังคงได้รับความนิยมและเป็นแรงบันดาลใจให้ผลงานสร้างสรรค์ทั้งหลาย และกลายเป็นปรากฏการณ์ที่ชวนให้เข้าใจว่าเป็นเรื่องพื้นฐานที่สุด เหมือนใน ความสัมพันธ์บริสุทธิ์ (Pure Relationship) ของ Giddens (1992) แต่ในโลกแห่งความเป็นจริง ผู้คนจำนวนมากกลับประสบกับความผิดหวัง ความวิตกกังวล และความกดดันให้กับคู่รักในการรักษาความสัมพันธ์ให้เป็นไปตามอุดมคติ อันเป็นผลจากความคาดหวังอันสูงลิ่วที่จะได้พบกับความรักอันสมบูรณ์แบบตามที่ได้รับการกล่อมเกลาจากสื่อ ทว่าความสัมพันธ์ความรักในรูปแบบนั้นแท้จริงแล้วกลับเป็นเพียงมายาคติที่ถูกสร้างขึ้นและผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องผ่านอุตสาหกรรมวัฒนธรรมและระบบทุนนิยม (Illouz, 1997; Han, 2017)

การพัฒนาของเทคโนโลยีการสื่อสารและอินเทอร์เน็ตยังได้เปลี่ยนแปลงพลวัตของความสัมพันธ์อย่างมาก การเติบโตอย่างก้าวกระโดดของเครือข่ายสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญในการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและความสัมพันธ์ความรูกแบบใหม่ (Ben-Ze'ev, 2004; Rosenfeld, 2017) การพัฒนาของแอปพลิเคชันทำให้การจับคู่เดทเป็นเรื่องง่ายดายและสนุกเหมือนเกม (Sumter et al., 2017) เพิ่มโอกาสในการพบปะผู้คนใหม่ๆ และยังช่วยให้ผู้คนกรองและคัดเลือกคู่ครองที่เหมาะสมได้ง่ายขึ้น แต่ก็นำมาซึ่งความท้าทายว่าอาจกลายเป็นการมองความสัมพันธ์เป็นแค่ข้อตกลงในการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกันมากกว่าการยอมเปิดใจรับความเสี่ยงที่จะผูกพันกับอีกฝ่ายอย่างสุดหัวใจ อีกทั้งการมีทางเลือกมากเกินไปอาจทำให้ผู้คนตัดสินใจยากขึ้นและไม่พึงพอใจกับสิ่งที่ตนมีอยู่ ดังที่ Ansari และ Klinenberg (2015) ชี้ให้เห็นถึงปรากฏการณ์ Paradox of Choice เพราะปัจเจกมักคิดว่าอาจมีตัวเลือกที่ดีกว่ารออยู่ ท่ามกลางบริบทความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งความง่ายในการเข้าถึงและการเติบโตของวัฒนธรรมบริโภคนิยม ส่งผลให้ความสัมพันธ์มีลักษณะเป็นสินค้าที่สามารถเลือกสรรและทิ้งขว้างได้ง่ายขึ้น (Bauman, 2003) ในขณะเดียวกัน ความคาดหวังที่สูงขึ้นต่อคุณภาพของความสัมพันธ์ก็อาจนำไปสู่ความไม่พอใจและการยุติความสัมพันธ์ได้ง่ายขึ้นเช่นกัน (Finkel et al., 2012) ด้วยตรรกะของการบริโภคในทุนนิยมสมัยใหม่ ความสัมพันธ์ความรูกแบบ Ludus จึงกลายมาเป็นอีกกระแสหลักในความสัมพันธ์ความรูกของคนรุ่นใหม่ ที่เน้นความสัมพันธ์ชั่วคราวไร้พันธะผูกมัดมากกว่าการมีความสัมพันธ์แบบจริงจัง

ปรากฏการณ์เช่นนี้สะท้อนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในทัศนคติของคนรุ่นใหม่ที่มีแนวโน้มจะพิจารณาเรื่องความรักและการแต่งงานแยกขาดจากกัน โดยมองการแต่งงานเป็นเพียงทางเลือกหนึ่งของชีวิตที่ไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับความรัก แต่ต้องตัดสินใจบนพื้นฐานของการคำนวณประโยชน์และความเสี่ยงทางเศรษฐกิจเป็นหลัก

ในด้านสังคมและวัฒนธรรม การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรีและความเท่าเทียมทางเพศที่ดำเนินมาต่อเนื่องส่งผลให้บทบาททางเพศมีความยืดหยุ่นมากขึ้น นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครอบครัวและความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส ความสัมพันธ์แบบ Storge ที่เน้นความเป็นหุ้นส่วนชีวิตและความเท่าเทียมระหว่างคู่สมรสจึงได้รับความสนใจมากขึ้นเรื่อย ๆ อย่างไรก็ตาม การแสวงหาและรักษาความสัมพันธ์แบบ Storge ก็ต้องถูกบ่อนเซาะจากการเติบโตของการสื่อสารดิจิทัล การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในช่วงปี 2020-2021 ยิ่งกระทบกับความสัมพันธ์ความรัก ผู้คนต้องปรับตัวในการใช้ชีวิตร่วมกันภายใต้มาตรการล็อกดาวน์และการรักษาระยะห่างทางสังคม (Pietromonaco & Overall, 2020; Lomanowska & Guitton, 2021; Wiederhold, 2021) ตามที่เทอร์เคิล (Turkle, 2011) วิเคราะห์ว่า การติดต่อสื่อสารผ่านหน้าจอทำให้ความสัมพันธ์ของผู้คนในปัจจุบันมีลักษณะร่วมกันอยู่อย่างโดดเดี่ยว (Alone Together) คือมีปฏิสัมพันธ์กันตลอดเวลา แต่กลับขาดการเชื่อมต่อในระดับจิตใจและอารมณ์อย่างลึกซึ้ง เพราะมักจะคุ้นชินกับการรับรู้อีกฝ่ายผ่านภาพลักษณ์เสมือนบนโลกออนไลน์มากกว่าในโลกจริง ส่วนความสัมพันธ์ความรูกแบบ Mania ในทางหนึ่งกลับมาในรูปแบบของการติ่ง² ศิลปินดาราไอดอล ซึ่งเป็นสินค้าอีกรูปแบบหนึ่งของระบบทุนนิยมเสรีนิยม ซึ่งบ้านแฟนคลับยังเป็นความสัมพันธ์ความรูกแบบ Agape หรือความสัมพันธ์ความรูกที่พร้อมทุ่มเทโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนด้วย แต่ในขณะเดียวกัน Agape ในความสัมพันธ์ความรูกระหว่างบุคคลแม้จะเป็นอุดมคติอันสูงส่งก็เป็นเรื่องที่แทบจะเป็นไปไม่ได้เลยในสังคมที่เน้นการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวเหนือสิ่งอื่นใด คุณธรรมแห่งการให้และแบ่งปันจึงจำกัอยู่ที่การทำบุญการกุศลมากกว่า

² การเป็นแฟนคลับที่มีความคลั่งไคล้และความทุ่มเทต่อการติดตามผลงานศิลปินคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอย่างเต็มกำลัง ทั้งในแง่ของความรู้สึกและพฤติกรรม

ในโลกสมัยใหม่ภายใต้ทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ในศตวรรษที่ 21 ความสัมพันธ์ความรักจึงมีลักษณะที่หลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น โดยมีแนวโน้มสำคัญได้แก่ ความเป็นปัจเจกและการให้ความสำคัญกับความพึงพอใจส่วนบุคคลมากขึ้น ผู้คนมีอิสระในการเลือกรูปแบบความสัมพันธ์ที่ตอบสนองความต้องการของตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องยึดติดกับบรรทัดฐานทางสังคมแบบเดิม (Giddens, 1992) การที่คู่รักในปัจจุบันมักเน้นที่ความพึงพอใจและการเติบโตส่วนบุคคลในความสัมพันธ์ มากกว่าการรักษาความสัมพันธ์ไว้เพียงเพราะหน้าที่หรือความคาดหวังทางสังคม ทำให้ความสัมพันธ์มีลักษณะชั่วคราว ไม่มั่นคงและเปราะบาง การหย่าร้างและการเปลี่ยนคู่ครองพบเห็นได้ทั่วไปมากขึ้น (Bauman, 2003) ผู้คนสามารถมีความสัมพันธ์ทางเพศโดยไม่จำเป็นต้องผูกมัดด้วยการแต่งงานหรือการมีบุตร ในขณะเดียวกัน การมีบุตรก็ไม่จำเป็นต้องเกิดจากความสัมพันธ์แบบคู่รักเสมอไป (Cherlin, 2004) ความหลากหลายของรูปแบบความสัมพันธ์ได้รับการยอมรับมากขึ้นในสังคม (Beck-Gernsheim, 2002; Kuanpipitkul, 2022) สื่อสังคมออนไลน์และแอปพลิเคชันหาคู่ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ใหม่และรักษาความสัมพันธ์ที่มีอยู่ ทว่าก็เป็นเครื่องมือทำลายความสัมพันธ์อย่างง่ายดาย เช่น การนอกใจออนไลน์ (Chambers, 2013) รวมไปถึงการต้องเรียนรู้ที่จะจัดการความสมดุลระหว่างการเปิดเผยความสัมพันธ์และการรักษาความเป็นส่วนตัว ในยุคที่ข้อมูลส่วนบุคคลถูกแบ่งปันอย่างกว้างขวาง (Zhao, Sosik, & Cosley, 2012)

ด้วยปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ ความรักสมัยใหม่จึงมีลักษณะที่ผิดแผกไปจากภาพในอดีตที่เคยเติมไปด้วยความสับสน กังวล และไร้หลักยึดเหนี่ยว เพราะแม้สถานะเช่นนี้เปิดพื้นที่ให้ปัจเจกชนมีอิสระในการเลือกสรรความสัมพันธ์ความรักและการใช้ชีวิตในรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็สร้างความกดดัน การมีทางเลือกในการเลือกคู่ที่มากเกินไป ทำให้มีแนวโน้มที่จะเลือกไม่ได้หรือรู้สึกไม่พอใจกับสิ่งที่ตนมี เพราะเกิดความกังวลว่าจะพลาดโอกาสที่จะเจอใครที่ดีกว่าอยู่เสมอ ในการรับมือกับความท้าทายเหล่านี้ Giddens เสนอแนวคิดความรักแบบเท่าเทียม (Confluent Love) ซึ่งเน้นการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นฐานของความเท่าเทียม การสื่อสาร และการเปิดเผยตัวตนต่อกัน นอกจากนี้ ผู้ศึกษาเห็นว่าสิ่งที่จำเป็นเพิ่มเติมคือ การปรับตัวของคู่รักและสังคมควรรวมถึงการพัฒนาทักษะการสื่อสารและการจัดการความสัมพันธ์ การสร้างสมดุลระหว่างงานและชีวิตส่วนตัว การส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศในครอบครัวและสังคม รวมทั้งการสร้างวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับผลกระทบของเทคโนโลยีต่อความสัมพันธ์ และทางภาครัฐเองก็ควรมีการพัฒนานโยบายสนับสนุนครอบครัวที่สอดคล้องกับความเป็นจริงในยุคสมัยใหม่ด้วย

อภิปรายผล

ผลการศึกษาช่วยให้เห็นภาพการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ความรักได้อย่างชัดเจนและลึกซึ้งมากขึ้นว่าแม้ว่ารูปแบบความรักพื้นฐานทั้ง 6 แบบตามทฤษฎีของลี (Eros, Ludus, Storge, Pragma, Mania และ Agape) จะยังคงปรากฏอยู่ในทุกยุคสมัย แต่สัดส่วน ความหมาย และการแสดงออกของความรักแต่ละรูปแบบกลับมีความแตกต่างกันไปตามบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในแต่ละยุค

ตัวอย่างที่ชัดเจนคือการเปลี่ยนแปลงของความรักแบบ Pragma ที่ในยุคคลาสสิกจนถึงยุคแรกเริ่มทุนนิยมมักถูกกำหนดโดยครอบครัวและสังคมเป็นหลัก โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของตระกูลทางสังคมและเศรษฐกิจ แต่ตั้งแต่ยุคทุนนิยมอุตสาหกรรมและยุคปัจจุบัน Pragma กลับค่อย ๆ กลายเป็นการตัดสินใจของปัจเจกบุคคลมากขึ้น

ขึ้นเรื่อย ๆ โดยคำนึงถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าเป็นสำคัญ การเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการเติบโตของชนชั้นกลางและระบบทุนนิยม ซึ่งส่งผลให้ปัจเจกมีอิสระในการเลือกคู่ครองมากขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็ต้องรับผิดชอบต่อการตัดสินใจของตนเองมากขึ้นด้วย ประเด็นนี้ชวนให้ตั้งคำถามว่า การเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลดีหรือผลเสียต่อคุณภาพของความสัมพันธ์และความมั่นคงทางอารมณ์ของปัจเจกบุคคลอย่างไร

ในทำนองเดียวกัน ในยุคคลาสสิก Eros มักถูกจำกัดอยู่ในวงแคบและมักเกิดขึ้นนอกกรอบของการแต่งงาน ก่อนจะถูกกดทับด้วยกรอบของศาสนาในยุคกลาง แต่เมื่อเข้าสู่ยุคทุนนิยม โดยเฉพาะตั้งแต่ยุคทุนนิยมอุตสาหกรรม เป็นต้นมา Eros กลับเริ่มได้รับการยอมรับผ่านการถูกผลิตซ้ำในฐานะองค์ประกอบสำคัญหนึ่งในภาพลักษณ์ของความรักแบบโรแมนติก สะท้อนถึงอิทธิพลของสื่อมวลชนและวัฒนธรรมบริโภคนิยม ซึ่งอาจนำไปสู่ความคาดหวังที่ไม่สมจริงในความสัมพันธ์ และส่งผลต่อความพึงพอใจในชีวิตคู่ในระยะยาว ประเด็นนี้ก็ชวนให้เกิดข้อสงสัยว่า การส่งเสริม Eros ผ่านสื่อมวลชนนั้นเป็นการตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของมนุษย์ หรือเป็นเพียงกลไกทางการตลาดที่สร้างความต้องการเทียมเพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจ

ส่วนความรักแบบ Ludus ในยุคก่อนมักถูกมองว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมทางศีลธรรม แต่ในยุคปัจจุบันกลับได้รับการยอมรับมากขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่มีต่อความรักและการแต่งงาน ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางสังคมและเพศวิถี รวมถึงอิทธิพลของเทคโนโลยีการสื่อสารที่เอื้อต่อการสร้างความสัมพันธ์แบบชั่วคราว อย่างไรก็ตาม การยอมรับ Ludus มากขึ้นนี้ก็ควรถูกพิจารณาว่าจะส่งผลกระทบต่อความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งและยั่งยืนในอนาคต

ในขณะที่ในยุคคลาสสิกและยุคกลาง ความสัมพันธ์ความรักแบบ Storge มักปรากฏในรูปแบบของความสัมพันธ์ในหมู่มิตรสหาย แต่หลังจากเข้าสู่ยุคทุนนิยม เป็นต้นมา Storge ได้รับความสนใจมากขึ้นในบริบทของความสัมพันธ์คู่รัก โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องการแต่งงานแบบคู่ชีวิต การเปลี่ยนแปลงนี้อาจสะท้อนถึงความต้องการความมั่นคงทางอารมณ์และการสนับสนุนซึ่งกันและกันในสังคมที่มีความซับซ้อนและความไม่แน่นอนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ในยุคดิจิทัล การสร้างความสัมพันธ์แบบ Storge ก็ถูกมองว่าเป็นเรื่องท้าทายมากขึ้น เนื่องจากการปฏิสัมพันธ์ผ่านหน้าจออาจทำให้การพัฒนาความสัมพันธ์และความเข้าใจอันลึกซึ้งเป็นไปได้ยากขึ้น

ความรักแบบ Mania หรือความรักแบบหมกมุ่น ก็มีการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจเช่นกัน ในยุคก่อน Mania มักถูกมองในแง่ลบและเชื่อมโยงกับความไม่สมดุลทางอารมณ์ แต่ในยุคปัจจุบัน Mania กลับปรากฏในรูปแบบใหม่ เช่น การตั้งศิลปินดาราไอดอล ซึ่งได้รับการยอมรับมากขึ้นในสังคม ปรากฏการณ์นี้อาจสะท้อนถึงความต้องการหลีกเลี่ยงจากความเป็นจริงที่กดดันในสังคมสมัยใหม่ และการแสวงหาความหมายและอัตลักษณ์ผ่านการยึดติดกับบุคคลหรือสิ่งที่เป็นอุดมคติ

การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบความรักทั้งหกแบบตามทฤษฎีของลี ชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงในแต่ละรูปแบบความรักนั้นอาจเชื่อมโยงและส่งผลกระทบซึ่งกันและกัน ตัวอย่างเช่น การเติบโตของ Ludus อาจส่งผลให้การพัฒนา Storge เป็นไปได้ยากขึ้น ในขณะที่การลดลงของ Agape ในความสัมพันธ์ส่วนตัวอาจนำไปสู่การแสวงหา Mania ในรูปแบบอื่น ๆ การวิเคราะห์เช่นนี้น่าจะช่วยให้เข้าใจได้ว่า แม้นมนุษย์จะมีความต้องการพื้นฐานในการรักและถูกรักไม่ต่างจากอดีต แต่วิธีการแสดงออก การให้คุณค่า และการจัดการกับความรักนั้นล้วนได้รับอิทธิพลจากโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในแต่ละยุคสมัย ท้ายที่สุด การทำความเข้าใจ

พัฒนาการของความสัมพันธ์ความรักผ่านมุมมองทางประวัติศาสตร์และสังคมวิทยา โดยใช้ทฤษฎีรูปแบบความรักของลีเป็นกรอบในการวิเคราะห์ มีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมในปัจจุบัน และอาจนำไปสู่การพัฒนานโยบายและแนวทางในการส่งเสริมความสัมพันธ์ที่มีคุณภาพในสังคมสมัยใหม่ต่อไป โดยเฉพาะการตระหนักถึงความสำคัญของการสร้างสมดุลระหว่างรูปแบบความรักต่างๆ เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ที่มีความหมายและยั่งยืนในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างทางวัฒนธรรมในเรื่องความสัมพันธ์ความรักระหว่างวัฒนธรรมตะวันตก (เช่น สหรัฐอเมริกา และยุโรปตะวันตก) กับวัฒนธรรมไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเน้นประเด็นมุมมองต่อบทบาททางเพศในความสัมพันธ์ ความคาดหวังต่อคู่ครองในด้านหน้าที่และความรับผิดชอบ รูปแบบการแสดงออกทางความรักในที่สาธารณะและที่ส่วนตัว รวมถึงความสำคัญของการแต่งงานและการมีบุตรในบริบทของความสัมพันธ์ การศึกษานี้จะช่วยให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของค่านิยมและพฤติกรรมทางความสัมพันธ์ในสังคมไทยที่ได้รับอิทธิพลจากโลกาภิวัตน์และวัฒนธรรมตะวันตก
2. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบความสัมพันธ์ความรักในกลุ่มคนต่างรุ่นและต่างชนชั้นทางสังคม โดยเฉพาะในประเทศไทย เน้นการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่ม กลุ่ม Millennials (เกิดระหว่างปี พ.ศ. 2524-2538) ซึ่งอยู่ในระหว่างการเปลี่ยนผ่านของยุคสมัย Analog กับ Digital และกลุ่ม Generation Z (เกิดหลังปี พ.ศ. 2539) ซึ่งเป็นกลุ่มที่เกิดมาเป็น Digital Native และระหว่างชนชั้นทางสังคม โดยเฉพาะชนชั้นล่างกับชนชั้นกลาง โดยศึกษาประเด็นทัศนคติต่อการแต่งงานและการอยู่ร่วมกันโดยไม่แต่งงาน ความสำคัญของความมั่นคงทางการเงินในการเลือกคู่ครอง รูปแบบการใช้ชีวิตคู่และการแบ่งบทบาทหน้าที่ในครอบครัว รวมถึงทัศนคติต่อการหย่าร้างและการมีความสัมพันธ์ช้ำซ้อน เพื่อทำความเข้าใจถึงความแตกต่างและช่องว่างในมุมมองที่มีต่อความสัมพันธ์ความรักและการใช้ชีวิตคู่ในยุคปัจจุบัน
3. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของสื่อ โดยเฉพาะสื่อดิจิทัล ประเภทแอปพลิเคชันหาคู่ออนไลน์ (เช่น Tinder, OkCupid) สื่อสังคมออนไลน์ (เช่น Facebook, Instagram, TikTok) และซีรีส์และภาพยนตร์ไทยที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรัก และวัฒนธรรมมวลชน โดยวิเคราะห์ประเด็นการนำเสนอภาพลักษณ์ของความสัมพันธ์ความรักและผลกระทบต่อความคาดหวังในความสัมพันธ์จริง และการส่งเสริมพฤติกรรมการบริโภคที่เกี่ยวข้องกับความรัก (เช่น การซื้อของขวัญ การท่องเที่ยวเพื่อคู่รัก) รวมไปถึงอิทธิพลของสื่อต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

- นพวรรณ เลิศธารากุล. (2022). *เศรษฐศาสตร์การเมือง ความเหลื่อมล้ำ และไม่เป็นธรรมทางสังคม – บทความจากเวทีอบรมพัฒนา “ครูกับการสร้างพลเมืองประชาธิปไตย.”* Retrieved June 16, 2023, from <http://thaiciviceducation.org/th/เศรษฐศาสตร์การเมือง-ควา/>
- วิทยา เศรษฐวุฒ. (2544). นานาพรรณของความรัก. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 1(2), 40-46.
- Allyn, D. (2016). *Make love, not war: The sexual revolution: An unfettered history*. Routledge.

- Ansari, A. & Klinenberg, E. (2015). *Modern romance*. London: Penguin Press.
- Bauman, Z. (2003). *Liquid Love: On the Frailty of Human Bonds*. Cambridge: Polity Press.
- Beall, A. E., & Sternberg, R. J. (1995). *The social construction of love*. *Journal of Social and Personal Relationships*, 12(3), 417–438.
- Beck, U. (1992). *Risk Society*. London: Sage.
- Becker, G. S. (1993). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education* (3rd ed.). University of Chicago Press.
- Beck-Gernsheim, E. (2002). *Reinventing the family: In search of new lifestyles* (P. Camiller, Trans.). Polity Press.
- Bennett, H. (2005). *Love*. Retrieved April 21, 2024, from <https://plato.stanford.edu/entries/love/>.
- Ben-Ze'ev, A. (2004). *Love online: Emotions on the Internet*. Cambridge University Press.
- Bloch, M. (2014). *Feudal society*. London: Routledge.
- Bröckling, U. (2015). *The entrepreneurial self: Fabricating a new type of subject*. Sage.
- Brown, W. (2015). *Undoing the Demos: Neoliberalism's Stealth Revolution*. New York: Zone Books.
- Brundage, J. A. (1987). *Law, Sex, and Christian Society in Medieval Europe*. University of Chicago Press.
- Chambers, D. (2013). *Social media and personal relationships: Online intimacies and networked friendship*. Palgrave Macmillan.
- Cherlin, A. J. (2004). The deinstitutionalization of American marriage. *Journal of Marriage and Family*, 66(4), 848-861.
- Coontz, S. (2006). *Marriage, A History: From Obedience to Intimacy or How Love Conquered Marriage*. Penguin Books.
- Duby, G. (1994). *Love and Marriage in the Middle Ages*. University of Chicago Press.
- Evans, R. J. (2013). *The feminists: Women's emancipation movements in Europe, America and Australasia 1840-1920*. Routledge.
- Finkel, E. J., Eastwick, P. W., Karney, B. R., Reis, H. T., & Sprecher, S. (2012). Online dating: A critical analysis from the perspective of psychological science. *Psychological Science in the Public Interest*, 13(1), 3-66.
- Finley, M. I. (1999). *The Ancient Economy*. University of California Press.
- Freedman, L. P., & Isaacs, S. L. (1993). *Human rights and reproductive choice*. *Studies in Family Planning*, 24(1), 18-30.
- Garnsey, P., & Saller, R. (2014). *The Roman Empire: economy, society and culture*. Bloomsbury Publishing.
- Gerhard, U. (2001). *Debating women's equality: Toward a feminist theory of law from a European perspective*. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press.
- Giddens, A. (1992). *The Transformation of Intimacy*. Stanford University Press.
- Glendon, M. A. (1989). *The Transformation of Family Law: State, Law, and Family in the United States and Western Europe*. University of Chicago Press.

- Gottschall, J., & Nordlund, M. (2006). Romantic Love: A Literary Universal?. *Philosophy and Literature*, 30(2), 450-470.
- Han, B. C. (2017). *The agony of eros*. MIT Press.
- Heer, F. (2008). *The Medieval World: Europe, 1100-1350*. Transaction Publishers.
- Herlihy, D. (1985). *Medieval Households*. Harvard University Press.
- Hunt, P. (2018). *Ancient Greek and Roman slavery*. John Wiley & Sons.
- Illouz, E. (1997) *Consuming the Romantic Utopia: love and the cultural contradictions of capitalism*. University of California Press.
- JobThai. (2022). 9 เหตุผลที่คนทำงานรุ่นใหม่ไม่อยากแต่งงานมีลูก . Retrieved July 6, 2024, from <https://blog.jobthai.com/career-tips/ทางเลือกของคนทำงาน-เงินเดือนสูงกับสวัสดิการเด่น-ควรเลือกอะไรดี>
- Kent, S. (1993). *Making peace: The reconstruction of gender in interwar Britain*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- King, M. L. (2003). *The Renaissance in Europe*. Laurence King Publishing.
- Knapp, M. L. (1978). *Social intercourse: From greeting to goodbye*. Boston: Allyn & Bacon.
- Krueger, R.L. (2000). *The Cambridge Companion to Medieval Romance*. Cambridge University Press
- Kuanpiputkul, P. (2022). รวมรูปแบบความสัมพันธ์ที่ตอบใจหทัยคนยุคใหม่ในทุกมิติ “The Freedom of Love”. Retrieved May 8, 2024, from <https://www.lips-mag.com/the-freedom-of-love/>.
- Lee, J. A. (1977). A Typology of Styles of Loving. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 3(2), 173-182. <https://doi.org/10.1177/014616727700300204>
- Lewis, J. (1992). Gender and the Development of Welfare Regimes. *Journal of European Social Policy*, 2(3), 159-173.
- Lomanowska, A. M., & Guitton, M. J. (2021). Online intimacy in times of COVID-19. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 3(3), 364-377.
- Lopez, R. S. (1971). *The Commercial Revolution of the Middle Ages: 950-1350*. Cambridge University Press.
- Lystra, K. (1989). *Searching the heart: Women, men, and romantic love in nineteenth-century America*. New York: Oxford University Press.
- May, E. (2008). *Homeward bound: American families in the Cold War era*. New York: Basic Books.
- Nicholson, V. (2008). *Singled out: How two million women survived without men after the First World War*. Oxford: Oxford University Press.
- Perry, M., Chase, M., Jacob, J. R., Jacob, M. C., Daly, J. W., & Von Laue, T. H. (2016). *Western Civilization: Ideas, Politics, and Society* (11th ed.). Cengage Learning.
- Perry, T., & Filippone, K. (2017). *Science of Love: Theories of Love in the Ancient World*. Retrieved May 17, 2024, from <https://library.missouri.edu/specialcollections/exhibits/show/science-of-love/theories-of-love-in-the-ancien>.

- Pietromonaco, P. R., & Overall, N. C. (2020). Applying relationship science to evaluate how the COVID-19 pandemic may impact couples' relationships. *American Psychologist*, 76(3), 438–450.
- Pinchbeck, I. (1930). *Women workers and the Industrial Revolution, 1750-1850*. London: Routledge.
- Plato. (2015). *Symposium* (Jowett, B., Trans.). London: Aeterna Pass.
- Pomeroy, S. B. (1995). *Goddesses, whores, wives, and slaves: Women in classical antiquity*. Schocken Books Incorporated.
- Rosenfeld, M. J. (2017). Marriage, choice, and couplehood in the age of the Internet. *Sociological Science*, 4, 490-510.
- Sumter, S. R., Vandenbosch, L., & Ligtenberg, L. (2017). Love me Tinder: Untangling emerging adults' motivations for using the dating application Tinder. *Telematics and Informatics*, 34(1), 67-78.
- Tan, K., & Tay, L. (2022). Relationships and well-being. In R. Biswas-Diener & E. Diener (Eds), *Noba textbook series: Psychology*. Champaign, IL: DEF publishers. Retrieved January 2, 2024, from <http://noba.to/h2tu6sxn>.
- Thompson, E. P. (1963). *The making of the English working class*. New York: Vintage Books.
- Turkle, S. (2011). *Alone together: Why we expect more from technology and less from each other*. Basic Books.
- Wiederhold, B. K. (2021). How COVID-19 has changed online dating—and what lies ahead. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 24(7), 435-436.
- Wiesner-Hanks, M. E. (2019). *Women and Gender in Early Modern Europe* (4th ed.). Cambridge University Press.
- Witte, J. (1997). *From sacrament to contract: Marriage, religion, and law in the Western tradition*. Westminster John Knox Press.
- Wood, E. M. (2002). *The Origin of Capitalism: A Longer View*. Verso.
- Zhao, X., Sosik, V. S., & Cosley, D. (2012). It's complicated: How romantic partners use Facebook. *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems*, 771-780.

